

'היכי דמי מסוכנת? אמר רב יהודה אמר רב: כל שמעמידין אותה ואינה עומדת' – פשוט הדברים מורים שמעמידים אותה בידיים, ואינה נשארת עומדת. ומכאן שאם נשארה עומדת – אינה בכלל 'מסוכנת'. וכן נראה מסימטת הראשונים והשלחן ערוך. (נמוקי הגרי"ב, בסוף המסכת). ואולם הרמ"א (יו"ד יו"א) הביא מהכלבו בשם הראב"ד לפרש, שבאים להעמידה בגערה או במקל – ואינה נעמדת. אבל אם העמידה בידיים, הגם שהיא נשארת עומדת, אין זו הוכחה שאינה מסוכנת.

והוסיף ה'תבואות-שור' לפי זה, שאפילו אם העמידה בידיים והלכה – לא יצאה מחזקת מסוכנת, כי נקל יותר ללכת מאשר לקום ולעמוד מעצמה. והגרי"ב (שם) חולק על דין זה. ('ועמדתי מרעיד אשר החליט הדבר מצד הסברא ולא כן הוא... אם כן בהלכה הלוך יפה, אף שהעמידה אחרים, ברור להלכה ולמעשה דמוציא מכלל מסוכנת – אם כי דקשה לחלוק על התבואות-שור שהיה יחיד בדורו, כמו שכתב בנדוע ביהודה בחדושי יו"ד – אולי כתב זה דרך עיון לעורר לב המעיין והמעייין יכריע').

(כתב שם 'ראיה מוכרחת שאין עליה תשובה', שהליכה מוציאה מידי מסוכנת, דלא כהתבואות שור, משיטת הפוסקים (ש"ך נח סק"ו. ודלא כב"ח) שהנפלה שהעמידה והלכה ד' אמות הלוך יפה – אין חוששים לה, הגם שאין מועיל שם בדיקה ע"י עמידתה במקל או בגערה, אם כן כל שכן כאן שמועילה עמידה ע"י מקל וגערה, ודאי שתועיל הליכה. וצריך עיון בראיתו, כי הנה התבו"ש שאוסר בהליכה, ודאי מדבר בבהמה שלא נעמדה מעצמה ע"י מקל וגערה, שאל"כ אינה בחזקת מסוכנת כל עיקר, ועל אופן כזה כתב שאם העמידה והלכה, לא יצאה מחזקתה. ואילו שם אין מפורש בפוסקים אופן כזה, ואכן י"ל שבהמה שנפלה ולא נעמדה ע"י גערה ומקל, לא יועיל שיעמידה בידיים ותלך).

*

וחלב נבלה וחלב טרפה יעשה בגימטריא: 'ויבא איסור נבילה יחול על איסור חלב. נבלה וחלב טרפה יעשה לכל מלאכה ואכל לא (עם הכולל) בגימטריא: ויבא איסור טריפה ויחול על איסור חלב. (גליונות קהלות יעקב)

דף לח

הערות וצינונים

'אמר רב ענן: לדידי מפרשא לי מיניה דמר שמואל...'. – על מאמרי רב ענן משמו של שמואל בש"ס, (ועל הכינוי 'מר שמואל'), ושאר מאמריו – ע' במצוין בב"ב לח.

'אלא אי אמרת בסוף שחיטה, ליחוש דלמא בתחלת שחיטה זינקת' – כתב הרשב"א שרבא יפרש 'מצא כתלים מלאים דם' – כתלי הבית, ולפי מיקום הדם בכתלים ניתן לדעת אם בתחילת השחיטה ניתן או בסופה. וכגון שזזה הבהמה לפני גמר השחיטה למקום אחר. (או ע"י אומדן המקום, אם למטה או למעלה, כמוש"כ רש"י).

(הרא"ה בבדק-הבית (ב"ב ש"ג) חלק על כך, שכל כגון זה היה לפרש בגמרא. ופרש שם בדרך אחרת, שרבא יפרש שר"ש חולק וסובר שזינוק עדיף מפירכוס, ואפילו בתחילת השחיטה. והתוס' פרשו שלדעת רבא אין חוששין לזינוק בתחילת השחיטה, שאינו מצוי אלא בסופה. (וכ"כ רבנו ירוחם והטור). והרשב"ש כתב שרבא יפרש שזינוק עדיף, ולשון 'עד' קאי ארישא, ע"ש).

(ע"ב) 'או עז – פרט לנדמה' – הרמב"ם כתב (איסורי מזבח ג,ה) שה'נדמה' הרי הוא כבעל מום, 'שאין לך מום קבוע גדול מן השינוי'. ולפי זה יש לשאול מדוע הוצרכנו מיעוט מיוחד שנדמה פסול לקרבן, הלא הוא בעל מום?

ויש לומר שהמיעוט נצרך בשביל מעשר בהמה, שחל אף על בעל-מום, וכן לענין תמורה, שבעל-מום נתפש בתמורה. וגם בשני אלו שהמום אינו פוסל, ב'נדמה' לא חלה הקדושה, וכדין כלאים ויוצא דופן. ('חדושי הגר"ח על הש"ס'. ע"ע מהרי"ט אלגזי – בכורות פ"ו נ; רדב"ז – לשונות הרמב"ם, קב).

על עניני כלאים ונדמה – ע"ע במובא בב"ק עח.

'אי אמרת בשלמא בעינן חיותא בסוף לידה, היינו דאיצטריך קרא למעוטי, אלא אי אמרת לא בעינן חיותא בסוף לידה, למה ליה, מכי יולד נפקא?' – פרש רש"י, אלא שמע מינה, כל דבר שצריך חיות, צריך שיהא בו חיות בגמר הדבר. ואינו מובן, הלא ביתום תלוי הדבר בכך שיהא לו רגע אחד תחת אמו, הלכך צריך שתחיה רגע אחר לידה, אבל כאן אין צורך שתחיה אחר שחיטה. ואפשר לפרש שבשעת גסיסה שכבר אבדה האם כח הדוחה כטבע הלידה, והולד יוצא מעצמו, כמו שיוצא לאחר מיתה – זו אינה נקראת לידה, והתמעט מכי יולד. ואם כן, אי אתה יכול לקיים מיעוט ד'יתום' אלא באופן שהאם הולידתו בכח החי כטבע הלידה.

והנה שורש השאלה אם די פרכוס באמצע השחיטה או צריך פרכוס בסופה, הוא, האם אפשר לאפיסת החיים להתרחש באופן פתאומי, כי אז אין מועיל פרכוס באמצע השחיטה, שאין בזה הוכחה שהיתה בחיים בגמר השחיטה. או שמא לעולם האפיסה מתנהלת לאט לאט, והפרכוס שבאמצע השחיטה מעיד על המשכת החיות עד גמר השחיטה.

וזה שהוכיח רבא שאפשר לאפיסה פתאומית, כי אם היא מתנהלת אט אט, על כרחך כשהולידה את בנה בטבע האם, תימשך החיות אחר הלידה ואין זה 'יתום', שהרי אין לך פרכוס גדול מן הלידה כשהיא כטבעה. ואם משום שכבר אבדה סגולת ההולדה קודם גמר הלידה – הוי 'יוצא דופן' ואין צורך במיעוט מיוחד ליתום. (חזון איש – ג,ה. (וע"ע בחדושי הנצי"ב).

א. לכאורה משמע לפי זה, (וגם בלאו הכי נראה כן מצד הסברא), שהשוחט את המסוכנת בסכין רעה, כענין שאמרו (לב) מוליד ומביא אפילו כל היום כולו – ופרכסה באמצע השחיטה, אין כאן סימן המועיל להכשירה, שהרי אפשר ואפשר שניטלה נשמתה קודם גמר השחיטה. (ונראה שכן הוא הדין אף לרנב"י שאמר 'תחילת שחיטה' – שאם שהה הרבה בשחיטה, אין כאן סימן). וכן משמע בחדושי רבי משה קזיס (עמ' 32), שלכו"ע צריך שתהא כל חיות הבהמה בה בסוף השחיטה.

ואפשר שלכן קיבל רב חסדא מרבתיזו בלשון 'סוף שחיטה' – שצריך עכ"פ שהפרכוס יהא סמוך לסוף.

ב. ע' בשו"ת דובב מישרים (ח"א כו) במה שכתב להוכיח מסוגיתנו, שאם יצא ראשו דרך רחם והשאר דרך דופן – הרי זה בכלל 'יוצא דופן'.

זעוף – אפילו לא רפרף אלא גפו (הרי"ף ועוד גורסים: עינו) **ולא כשכש אלא זנבו – הרי זה פירכוס'** – הוא הדין בבהמה, כשכוש הזנב הרי הוא כפירכוס, כמו ששנינו במשנה, אלא נקט חידוש בעוף, שאעפ"י שדבר קל הוא לכשכש בזנבו – הרי זה סימן המורה על חיות. (רמב"ן רשב"א ר"ן ורא"ש, ועוד). ויש מי שכתב שלהלכה אין כשכוש הזנב מועיל אלא בעוף. (ריא"ז. וכ"כ בבית יוסף בדעת הרמב"ם. וע' בחדושי הנצי"ב. וכן היא דעת ר' אלעזר בר' יוסי בברייתא דלעיל.

וכתבו הפוסקים האחרונים שהעיקר להלכה כדעה ראשונה. עש"ך וט"ז ובאר היטב – יו"ד יז).

'מאי קמ"ל, כולו תננה' – אם תאמר מאי קושיא, והלא קיימא לן (בכתובות עו. ועוד) כל מקום ששנה רבן שמעון בן גמליאל במשנתנו הלכה כמותו חוץ משלשה מקומות, ואם כן הוצרך רבא להשמיענו שהלכה כחכמים ולא כרשב"ג? – מכאן כתב המהרש"א (לו:): להוכיח שהגרסה הנכונה במשנתנו 'רבן גמליאל' ולא 'רשב"ג', ואכן כן היא גרסת שאר הראשונים. (רי"ף, רא"ש, תוס', רשב"א).

(א.) לכאורה נראה לדחות ההוכחה מכאן, שאם זהו חידושו של רבא, היה לו לומר בקיצור 'הלכה כחכמים', וזהו שהקשו מאי קמ"ל בהבאת מתניתא המפרטת, הלא כולו תננה בדברי חכמים במשנה. (ובלא"ה י"ל כמוש"כ הראשונים בכ"מ שפעמים הוצרך לפסוק הלכה כרשב"י אעפ"י שהלכה כמותו, כאשר לא מסתבר טעמו – עתוס' בכורות כג: ועוד).

ב. בספר 'נפש חיה' (להגר"ר מרגליות, או"ח ע, ג) כתב לדחות דברי המהרש"א על פי מה שהוכיח הרשב"ם (ב"ב קלג: ד"ה ת"ש) שרבא אינו סובר כלל זה, שהלכה כרשב"ג. וא"כ לא הוצרך להשמיענו כאן ביחוד שאין הלכה כרשב"ג, כי לשיטתו אין הלכה בדוקא כרשב"ג. וזהו שהקשו 'מאי קמ"ל'. (וכן הראה שם מהרבה מקומות, שהרמב"ם אינו נוקט ככלל זה להלכה, שפסק בהרבה מקומות כנגד דברי רשב"ג המפורשים במשנה. וע"ע בראשונים בב"מ קיד, ובמובא ביוסף דעת ב"ב קעד). ואי משום הא לא איריא, שאף כי רבא עצמו אינו סובר כלל זה, ודאי יש לו להשמיענו שהלכה כחכמים, להוציא מדעות האמוראים שבכ"מ הלכה כרשב"ג, וכדרך שאמר רבא בכתובות עז' 'הלכה כחכמים'.

ג. בהגהות מצפה איתן צידד שהוא רשב"ג שבימי ר' אליעזר.

'שמעתי שהבעלים מפגלין' – האם הבעלים יכולים לפגל כאשר העובד מחשב בפירוש לשמה – ע' בובחים מז.

יש מי שכתב לחדש, (עפ"י דקדוק לשון רש"י), שדוקא לענין מחשבת-פסול כגון פיגול, יכולים הבעלים לפסול, אבל מחשבת שלא-לשמה, שענינה העדר מחשבת 'לשמה', (ע' במובא בובחים ג, ועוד) – אין הבעלים יכולים לפסול, שהרי קיימת מחשבת 'לשמה' של הכהן. עפ"י קובץ ענינים.

דף לט

'השוחט את הבהמה לזרוק דמה לעבודת כוכבים... ריש לקיש אמר מותרת' – ומודה ריש לקיש שחייב מיתה בשחיטה זו. (סנהדרין סא.). ראה בתוס' כאן שני הסברים בדבר. ובאור דבריהם – ע' במובא בסנהדרין שם מאגרות משה אה"ע ח"א נ.

– מקשים (ע' בראשונים לעיל יד; ד"ה איזהו; ובע"ז לד: ובסנהדרין סא; שטמ"ק זבחים י, אות א, ועוד), והלא שחיתת מומר-לעכו"ם היא, ומדוע הבהמה מותרת? ותרצו, שע"י פעם אחת אינו נעשה מומר, הואיל ולא הורגל בכך. והכוונה, שאין נעשה מומר אלא באדם שמוחזק בעבירה. (עפ"י רעק"א – יו"ד ב). ולכאורה היא תלוי הדבר במחלוקת רבי ורשב"ג בכמה פעמים נוצרת החזקה, בפעמיים או בשלש פעמים (לקוטי הר צבי – זבחים שם).

ואולם הפוסקים נקטו שאפילו בפעם אחת נעשה מומר, אלא שלא נעשה 'מומר' עד לאחר השחיטה האסורה, הלכך לאכול מאותה שחיטה – מותר. (ע' ש"ך יו"ד ב, ב).

ויש פוסקים שכבר בתחילת השחיטה נעשה מומר, אך כאן שהשחיטה עצמה לא היתה לעכו"ם, רק לזרוק דמה לעכו"ם, אפשר שאינו נעשה מומר קודם גמר השחיטה. – ע' עוד במובא לעיל יד. וע"ע אריכות רבה בשו"ת בית זבול ח"א יג-יז, וכן בשבט הלוי ח"ג צח. ע"ע: תוס' ע"ז כו: חדושי הרשב"א כאן; שו"ת מהרי"ק קס.

טרפה – אלא להשמיענו שיש לך אחרת כיוצא בה, שחלבה חלוק מבשרה, כלומר חלבה אסור ובשרה מותר, והיינו מסוכנת.

ואי בעית אימא, יש ללמוד מן הכתוב ביחזקאל ונבלה וטרפה לא אכלתי מנעורי – שהכוונה לבשר המותר, היינו מסוכנת. ומכאן יש לשמוע שהמסוכנת מותרת, שאל"כ מאי רבותא דיחזקאל).

ואולם קיים להו לרבנן, שאם שחט בהמה מסוכנת ולא פרכסה – נשמתה ניטלה ממנה קודם גמר השחיטה, ולכן הבהמה המסוכנת אינה מותרת בשחיטה אלא על פי סימני פירכוס שפרשו חכמים. (ומותר לכתחילה לשחטה. תוס'. ואעפ"כ כל אדם הרוצה להחמיר על עצמו ולהמנע מאכילת בהמה הנוטה למות – הרי זה משובת, כמו שהחמיר יחזקאל. פוסקים).

ב. איסור נבלה, וכן איסור טרפה, חלים על איסור חלב, ולוקה שנים. (וחלב נבלה וחלב טרפה... ואכל לא תאכלהו – והלא כבר אסור משום כל חלב וכל דם לא תאכלו? אלא בא ללמד שחייב גם משום נבלה וטרפה.

(אם היא גם נטרפה וגם נתנבלה – לוקה משום שניהם, מלבד מלקות דחלב. עפ"י תוס' לעיל לב. וכן נ' שעובר בעשה דאינו זכוח בחלב דנבלה, לפי שיטת התוס' שאיסור זה קיים בנבלה).

ג. מסוכנת – כל שמעמידים אותה ואינה עומדת. ואפילו כחה בריא לאכול בקעיות וקורות, כיון שאינה עומדת – מסוכנת היא.

דף לח

סח. א. מהם סימני החיות שבשעת השחיטה, שעל ידם מתירים הבהמה המסוכנת? ומהם הסימנים בעוף?

ב. הסימנים האמורים – האם הם נצרכים להיות בסוף השחיטה, באמצעה, או בתחילתה?

ג. ולד שמתה אמו קודם שנולד, בלידה עצמה, או מיד אחר הלידה – האם הוא כשר לקרבן?

א. בהמה שהיא בחזקת מסוכנת, אינה מותרת בשחיטה אלא בסימני חיות שמנו חכמים. וזה פירוט הסימנים לשיטות השונות:

רשב"ג (הרי"ף, תוס', רשב"א, רש"ל ורש"א, גורסים: 'רבן גמליאל') אומר: עד שתפרס ביד וברגל.

רבי אליעזר אומר: דיה אם זינקה (= שנופחת בגרונה והדם מזנק בכח מבית השחיטה. ואפילו שחט בלילה ולא ראה שזינקה, ולמחר השכים ומצא כתלי בית השחיטה מלאים דם – כשרה. ר' שמעון אליבא דר"א).

וחכמים אומרים: אינה מותרת בזינוק (עפ"י גמרא) אלא עד שתפרס ביד או ברגל, או עד שתכשכש בזנבה. (יש מן הפוסקים שפסק כר"א. ודעת יחיד היא).

וכן גועה בקול עבה וחזק (ולא במעומעם), התריזה רעי בכח (ולא די בשותתת), וכן כשכשה באונה – הרי זה פירכוס. (רב. ואפילו לדעת רשב"ג. תוס'. אבל כשכוש הזנב אינו מועיל לרשב"ג, וכן לדעת ר' אלעזר בר' יוסי בברייתא).

סימנים אלו מועילים הן בבהמה גסה הן בבהמה דקה.

כפיפת יד פשוטה – הרי זה סימן המועיל לדעת חכמים, בין בבהמה גסה בין בדקה (שמואל. וכן הלכה. רז"ה, רשב"א, ר"ן (וע"ע בחדושינו), רבנו ירוחם, טור. וכן נקט הש"ך לעיקר. ואולם הרי"ף הרמב"ם והסמ"ג לא הוכירו הלכה זו. עב"י).

אבל פשיטת יד כפופה – אינה סימן בבהמה דקה, לפי שכך דרכה לעשות בהוצאת נפשה ואין זה סימן המורה על חיות. אבל ברגל, בין פשטה בין כפפה – הרי זה סימן, בין בגסה בין בדקה. וכן פסק רבא להלכה. והוסיף שבעוף אפילו לא רפרף אלא גפו (וי"ג: עינו) ולא כשכש אלא זנבו (רפרוף הוא פחות מכשכוש) – כשר. (רוב הפוסקים כתבו שה"ה בבהמה מועיל להלכה כשכוש הזנב. וי"ח). (חיה גסה הרי היא כבהמה דקה לפרכוס. ע"ז טז – הובא ברי"ף).

ב. נחלקו אמוראים על עיתוי הסימנים: לרב חסדא, פרכוס שאמרו – באמצע שחיטה, להוציא תחילת שחיטה שאין די בו, (שמא מתה קודם גמר השחיטה). ולשיטתו, אם פשטה ידה בסוף השחיטה, אפילו בהמה דקה – כשרה.

לרבא, פרכוס שאמרו – בסוף שחיטה, שכל שאינה עושה כן בסוף, בידוע שנשמתה נטולה הימנה קודם לכן. (וכן זינוק אינו מועיל לר' אליעזר אלא בסוף. וזה שהכשיר ר' שמעון בשוחט בלילה ומצא כתלים מלאים דם – לפי שאינו מצוי שתזנק אלא בסוף, ואין חוששים שזינקה בתחילה. תוס' וי"מ בדרך אחרת. והלכה כרבא. פוסקים. וצריך שיימשך הפרכוס עד לאחר השחיטה. רבנו ירוחם, לד' רש"י. הובא ברמ"א ובש"ך זי, א. וי"ח. מהרש"ל).

לרב נחמן בר יצחק, פרכוס שאמרו – בתחילת שחיטה. כל האמור אינו אלא בבהמה שהיא בחזקת מסוכנת, אבל הבריאה – אפילו אין בה אחד מכל סימנים אלו, כשרה.

ג. מתה האם לפני הלידה – פסול. (כי יולד – פרט ליוצא דופן. והוא הדין אם לא מתה כלל אלא קרעוה והוציאו את הולד – פסול).

מתה תוך כדי הלידה – פסול, (ואפילו יבוא אליהו ויאמר שמיתתה היה בדיוק בעת גמר הלידה. עפ"י תוס'). ואעפ"י שגולד ברחם כרגיל – לפי שנאמר תחת אמו – פרט ליתום. ובתו"כ דרשה רבי יוסי הגלילי מיהיה עם אמו. וע' רמב"ן תורא"ש ורש"ש). מתה אחר הלידה, אפילו בסמוך מאד – כשר. (שקורא אני בו תחת אמו).

ט. השוחט בהמה עבור עובד-כוכבים – האם שחיטתו כשרה אם לאו?

השוחט בהמת עובד-כוכבים – לר' אליעזר, אפילו לא הוצרך אלא לאכילת מעט בשר ולא שמענוהו מפרש לשם עבודת-כוכבים – פסולה, שסתם מחשבת עובד-כוכבים לעבודת כוכבים. (בקדשים נאמר והקריב המקריב את קרבנו – קרא לבעלים 'מקריב'. וילפינן חוץ מפנים). לחכמים – כשרה, שאין אומרים סתם מחשבתו לעכו"ם. ולפי 'איכא דאמרי', לדעת חכמים אפילו שמענוהו מחשב לע"ז – כשרה, שבחולין אין הולכים אלא אחר מחשבת השוחט ולא אחר מחשבת הבעלים. (ואמנם לענין קדשים הולכים אחר מחשבת הבעלים, אך לענין מחשבת ע"ז נאמר זבחי מתים – לא שמענו אלא הזובח, ואין למדים חוץ מפנים).

(לדעת חכמים, האם מותר לשחוט לעובד כוכבים לכתחילה – ע' ברמב"ן ורשב"א שצדדו לכאן ולכאן. והר"ן נקט שמותר). וכן שיטת ר' יוסי, שלעולם אין הולכים אלא אחר מחשבת העושה בלבד. (ולשיטתו כן הוא אף בקדשים, והמקריב – מקריב ממש).

אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כר' יוסי, שזה מחשב וזה עובד – לא אמרינן (לט:).